

Nr 25

Utlåtande i anledning av motioner om projektering av vissa anläggningar inom Vänern—Västerhavsregionen, m. m.

Inom riksdagen har väckts två likalydande motioner, nr 611 i första kammaren av herr Nilsson, Ferdinand, och fru Olsson, Elvy, och nr 688 i andra kammaren av herrar Glimnér och Polstam, i vilka motioner hemställes

”att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla

I. om snabbprojektering av en bergkanal Vänern—Västerhavet med 17 meters djup vid lågvattennivå i Vänern,

II. om snabbprojektering av ett kärnkraftverk vid ovan nämnda bergkanals utlopp från Vänern, enligt i motionen anförda riktlinjer,

III. om snabbprojektering av ett vattenkraftverk vid ovan nämnda bergkanals avlopp i Västerhavet, enligt i motionen anförda riktlinjer,

IV. om förslag föranledda av de under punkterna I—III nämnda åtgärderna,

V. om förslag till skärpt förbudslagstiftning till skydd för grusåsar, enligt i motionen anförda riktlinjer,

VI. om förslag till snabb utbyggnad av Södertälje kanal enligt motion I:594 till 1968 års riksdag”.

Motionerna har hänvisats till lagutskott såvitt de avser skydd för grusåsar och i övrigt till statsutskottet. Tredje lagutskottet har behandlat motionerna i den del de berör skyddet för grusåsarna.

Motionerna

I motionerna redovisas en princip om samverkan mellan miljö-transporter-kraftalstring. Motionärerna anför att de begränsat miljöfrågan till nödvändigheten att skydda våra grusförekomster dels från utseendesynpunkt och som grund för fritidsvistelse och dels för att skydda våra kanhända sista möjligheter att få rent dricksvatten. Enligt motionärerna bör det oundgängliga sand- och grusbehovet täckas medelst krossning av sprängsten. Sprängstenen i sin tur bör enligt motionärerna framskaffas så att sprängningen som sådan även gör annan nytta. Som exempel på sådana andra nyttoändamål pekar motionärerna på grundsprängning, tunnelspräng-

ning, kanalsprängning m. m. Sådana sprängningar förekommer dessutom enligt motionärerna ofta i tätortssammanhang där behovet av grus är ganska koncentrerat.

Framhållande att transporter sker billigast med fartyg föreslår motionärerna dels ombyggnad av Södertälje kanal genom sprängning i berg i enlighet med en motion (I:594) till 1968 års riksdag, dels sprängning av en ny kanal mellan Västerhavet och Vänern. Förlägges den nya kanalen, som oftast kallas Uddevallakanalen eller förkortat UV-berg-kanalen, så mycket som möjligt i berg skulle den enligt motionärerna få flerfaldig betydelse. Förutom att ge moderna atlantgående fartyg snabb förbindelseled med Vänern, skulle den bl. a. dels ge den grusfattiga trakten fullgod ersättning för rent grus m. m., dels tjäna som utlopp för uppvärmt vatten från ett nytt kärnkraftverk vid inloppet från Vänern, norr om Vänersborg, dels utgöra tillloppskanal för ett modernt vattenkraftverk, som kan utnyttja hela fallhöjden på 46 meter mellan Vänern och Västerhavet.

Motionerna innehåller alltså jämväl — i överensstämmelse med den inledningsvis angivna principen — förslag till uppförande av en modern vattenkraftanläggning och ett kärnkraftverk. Båda dessa anläggningar skulle enligt motionärerna ge värdefull sprängsten till konstgrusproduktion. I den trakt där Uddevalla—Vänersborgs-kanalen skulle placeras säges nyligen företagna inventeringar visa att det naturliga gruset är slut om 10 à 20 år, ”om rovdriften av grusåsarna där får fortsätta som hitintills”. Tillkomsten av makadam, konstgrus och konstsand från den tilltänkta UV-bergkanalen synes därför motionärerna vara synnerligen välkommen. Motionärerna anför att produktionen av krossmaterial från UV-bergkanalen motsvarar 2 års konsumtion i landet av åsgrus. Till stöd härför åberopade de ett förslag av bergsingenjör Bernt Steffenburg, Stockholm. Enligt en i motionerna närmare redovisad beräkning skulle makadam, konstgrus och konstsand kosta ca 10 kr. pr m³ vid fabriktionsplatsen i spränghögarna invid kanalen.

Motionärerna anför vidare att Sverige är rikt på grus sedan sista istiden och att gruset skulle troligen räcka i 1 000 år om man förbrukade allt. Detta synes dock motionärerna synnerligen olämpligt ur flera synpunkter. Skönhetssynpunkterna försummas enligt motionärerna som regel. Därutöver finns emellertid de mer krassa nytosynpunkterna. Motionärerna framhåller att grusåsarna utgör våra bästa naturliga filter för att vi skall få rent dricksvatten. Därför bör grusåsarna ej förintas. Motionärerna påpekar att det är värdefullt att det i sådana trakter där konsumtionen av grus är stor också mången gång finns behov att göra stora sprängningsarbeten. Sådana trakter utgörs ofta av intensiv tätbebyggelse där även trafiken blir intensiv. Motionärerna anser att bergtunnlar mången gång skulle vara att föredra framför markkrävande förbikörningsleder. Sådana bergtunnlar kan dessutom i ofredstider utgöra huvudstommen i centralt belägna fullträffsäkra skyddsrum. Detta system i planeringen innebär således, framhåller motionärerna, att konstgrusproduktion i tätorter som biprodukt kan ge t. ex. trafiktunnlar och skyddsrum eller lagerlokaler och dylikt.

Motionärerna anser att förbud för grusåsexploatering bör införas för att stimulera den av dem i miljövänligt syfte sålunda föreslagna planeringsprincipen. För

att en övergångsperiod skulle skapas föreslår de att ett sådant förbud under 10 à 20 år i första hand skulle gälla våra största tätortsområden, t. ex. Stor-Stockholm—Mälarstadsområdet, Stor-Göteborg—Vänerområdet och Stor-Malmö—Örestadsområdet, där nuvarande mindre tätortsgrupper skulle få ett förbud gällande förslagsvis ett område med 100 km radie från det ungefärliga centrumläget i tätorten.

Utskottet hänvisar beträffande motionernas fullständiga lydelse till den tryckta motionen nr I:611.

Gällande bestämmelser

Enligt 18 § *naturvårdslagen den 11 december 1964* får täkt av sten, grus, sand eller lera för annat ändamål än markinnehavarens husbehov ej ske utan länsstyrelsens tillstånd. Vad nu sagts avser dock ej täkt inom vattenområde och inkräktar inte heller på rätt som meddelas genom inmutning enligt gruvlagen eller genom beslut av Konungen. Länsstyrelsen äger förelägga den som söker täkttillstånd att, vid äventyr att ansökningen avvisas, framlägga täktplan av erforderlig omfattning. I samband med tillstånd får länsstyrelsen meddela sådana föreskrifter att företagets menliga inverkan på landskapsbilden såvitt möjligt begränsas eller motverkas. Tillstånd får för sin giltighet göras beroende av att säkerhet ställes för fullgörandet av föreskrivna åtgärder.

För täkt som inte omfattas av allmänt tillståndstvång gäller att om sådan täkt befaras skada eller ändra landskapsbilden skall behövt skydd ges med stöd av bestämmelserna om arbetsföretag i 19 och 20 §§ *naturvårdslagen*. Den förstnämnda paragrafen föreskriver att om det finns anledning anta att arbetsföretag, som inte omfattas av tillståndstvång enligt 18 §, skulle inom visst område komma att i väsentlig mån skada landskapsbilden, äger länsstyrelsen förordna att företag av det slaget inte får utföras inom området utan länsstyrelsens tillstånd. I samband med tillstånd äger länsstyrelsen meddela sådana föreskrifter att företagets menliga inverkan på landskapsbilden såvitt möjligt begränsas eller motverkas. Kan företag som inte omfattas av tillståndstvång enligt 18 eller 19 §, komma att väsentligt ändra landskapsbilden bör, innan företaget utföres, samråd ske med länsstyrelsen (20 §). Även i detta fall kan skyddsföreskrifter meddelas.

I *vattenlagen* meddelas i 2 kap. 62—68 §§ bestämmelser om skydd för grundvatten.

Enligt 63 § är den som vill utföra grävning eller sprängning eller anordna upp- lag eller vidtaga annan åtgärd, som kan befaras medföra menlig inverkan på grundvattentillgång, vilken tillgodogöres eller kan antagas komma att framdeles tillgodogöras, skyldig att till skydd för grundvattnet vidtaga de anordningar och tåla den begränsning av verksamheten ävensom i övrigt iakttaga de försiktighetsmått, som skäligen föranledes av omständigheterna. I 64 § stadgas att länsstyrelsen äger för att bereda skydd för grundvattentillgång, som tillgodogöres eller kan antagas komma att framdeles tillgodogöras för vattenförsörjningen inom tätbebyggelse, fastställa erforderligt skyddsområde för grundvattentillgången samt med giltighet inom detta

område meddela allmänna föreskrifter rörande vad som jämlikt 63 § skall iakttagas. Om ansvar ej finnes stadgat, äger länsstyrelsen enligt 65 § vid vite tillhålla den, som ämnar vidtaga åtgärd varom sägs i 63 §, att iakttaga vad honom åligger enligt nämnda paragraf eller enligt föreskrift som meddelats med stöd av 64 §. Vid försummelse äger länsstyrelsen antingen förordna om rättelse på den försumliges bekostnad eller vid vite tillhålla den försumlige att själv vidtaga rättelse. När skyddsområde enligt 64 § fastställts eller tidigare meddelade bestämmelser för sådant område ändrats eller upphävts, skall länsstyrelsen enligt 67 § ofördröjligen införa beslutet härom i länskungörelserna ävensom ombesörja att kungörelse om beslutet anslås på anslagstavla för kommun, som berörs av beslutet, och införs i en eller flera ortstidningar.

Tidigare riksdagsbehandling

Vid 1967 års riksdag väcktes *motioner* (I:637 och II:811), vari togs upp bl. a. frågan om utnyttjandet av ersättningsmaterial för grus såsom ett medel att skydda grusåsarna. Motionärerna anförde i denna del följande.

Om man ser grusåsarnas ianspråktagande i tidsperspektiv kan det konstateras att våra tillgångar är stora och att de skulle räcka länge om man helt kunde tillgodogöra sig dem. Svårigheten är att de är lokaliserade på så sätt, att de minst förekommer i områden, där behovet är störst — och tvärtom. Det råder bl. a. därför ingen tvekan om att gruset på sikt måste ersättas med andra material. Vi bör ha detta klart för oss, så att vi inte låter de kortsiktiga motiven för brytning ständigt bli bestämmande när tillgångarna minskar. En forskning om hur man lämpligast skulle kunna minska behovet av grus i olika sammanhang bör stödjas. Det material som närmast skulle kunna komma till användning är plast, som redan i dag kan ersätta gruset på flera av dess användningsområden. Intill dess ersättningsmaterial frambringats bör det grus som måste hämtas tas på sådana ställen att minsta möjliga skada åsamkas. Framför allt bör man i större utsträckning ta sjö- och havsbottengrus, där mycket stora mängder finns. Exploateringen blir visserligen dyrare, men skadorna på naturlandskapet inskränkes, vilket bör värderas högt.

I motionerna hemställdes i den nu aktuella delen att riksdagen måtte beakta vad i motionerna anförts om ersättningsmaterial för grus.

I utlåtande (1967:22) i ämnet anförde *tredje lagutskottet* följande.

Vad beträffar — — — berörda frågor vill utskottet endast framhålla vikten av att ersättningsmaterial för grus kommer till användning i största möjliga utsträckning på sådana områden, där det kan ske utan olägenheter i tekniskt avseende och utan avsevärd ekonomisk upppoffring. Forskningsverksamhet i sådant syfte är önskvärd och torde kunna ske inom t. ex. statens väginstitut. Givetvis bör sådant ersättningsmaterial icke komma i fråga, vars utnyttjande skulle medföra liknande skador på landskapsbilden som grustäkter.

Vad ovan anförts är enligt utskottet av sådan vikt att frågorna bör följas med uppmärksamhet av berörda myndigheter.

Utskottet hemställde att riksdagen i anledning av motionerna måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anför.

Vad utskottet hemställt bifölls av riksdagen (rskr. 133).

I beslut den 25 maj 1967 fann Kungl. Maj:t gott att ge berörda statsmyndigheter till känna vad utskottet och riksdagen anför.

I en vid 1968 års riksdag väckt *motion* (I:695) togs frågan om skyddet för grusåsarna ånyo upp till behandling. Motionärerna ansåg att det fanns alla skäl att göra grusåsarna till det som naturen gjort dem till, nämligen renvattenregeneratorer. De förordade därför lagfäst förbud mot all exploatering av grusåsar med undantag för sådan användning som har positivt värde för luft- och vattenförsörjningen. Samhällets grusbehov borde enligt motionärerna täckas genom användning av krossgrus, och de angav som exempel hur man i Norge numera skaffar grus genom tunnelsprängningar.

I sitt av riksdagen godkända utlåtande över motionen (nr 23) erinrade *tredje lagutskottet* om att frågan om användande av ersättningsmaterial för grus hade berörts i motioner vid 1967 års riksdag, varvid utskottet i utlåtande i ämnet bland annat framhållit vikten av att ersättningsmaterial för grus kom till användning i största möjliga utsträckning på sådana områden där detta kunde ske utan olägenheter i tekniskt avseende och utan avsevärd ekonomisk uppoffring. På hemställan av utskottet hade riksdagen beslutat att i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet anför. Med hänsyn till de initiativ som riksdagen sålunda tagit ansåg utskottet att någon åtgärd från riksdagens sida inte var påkallad.

Här kan också hänvisas till att 1964 års riksdag på hemställan av tredje lagutskottet i skrivelse till Kungl. Maj:t anhöll om utredning av frågan om bildande av tvångssamfälligheter för täktverksamhet ävensom om vidare prövning av spørsmålet om införande av täktavgift (3LU 1964:41, rskr. 371; jfr även 3LU 1968:24).

Enligt vad utskottet erfarit är man f. n. inom justitiedepartementet sysselsatt med att utarbeta direktiv för en utredning av frågan om täktsamfälligheter.

Utskottet

I motionerna framhålles grusåsarnas betydelse dels för tillgodoseendet av vårt behov av rent dricksvatten, dels för landskapsbilden. Motionärerna anser att det oundgängliga behovet av sand och grus bör täckas genom krossning av sprängsten. I motionerna framlägger de förslag som syftar till att framskaffandet av sprängstenen i sin tur skall tjäna nyttiga ändamål, såsom tunnel-, kanal- och kraftverksbyggen. Sådan verksamhet skulle enligt motionärerna främjas om förbud införs mot exploatering av grusåsar. De hemställer därför att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om förslag till skärpt förbudslagstiftning till skydd för grusåsar enligt riktlinjer som närmare anges i motionerna.

Frågan om användande av ersättningsmaterial för grus i syfte att skydda grusåsarna har i anledning av motioner behandlats av 1967 och 1968 års riksdagar. Ut-

skottet har härvid bland annat framhållit vikten av att ersättningsmaterial för grus kommer till användning i största möjliga utsträckning på sådana områden där detta kan ske utan olägenheter i tekniskt avseende och utan avsevärd ekonomisk uppoffring. På hemställan av utskottet beslöt 1967 års riksdag att i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet sålunda anfört. Kungl. Maj:t har därefter vidarebefordrat detta till berörda statsmyndigheter.

Det är obestriddigen av mycket stor betydelse att landets grusåsar bevaras i största möjliga utsträckning. Utskottet vill därför ånyo understryka det angelägna i att ersättningsmaterial för grus kommer till användning i enlighet med vad utskottet tidigare anfört. Någon ytterligare åtgärd från riksdagens sida torde emellerid inte erfordras. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om de möjligheter till skydd för grusåsarna som de i den föregående redogörelsen redovisade bestämmelserna i naturvårdslagen och vattenlagen erbjuder. Enligt utskottets uppfattning har också de tillämpande myndigheterna efter hand skärpt kontrollen över utnyttjandet av dessa värdefulla naturtillgångar.

Utskottet hemställer,

att motionerna I:611 och II:688, såvitt nu är i fråga, icke föranleder någon riksdagens åtgärd.

Utskottet hemställer därjämte att ärendet avgöres efter endast en bordläggning.

Stockholm den 25 mars 1969

På tredje lagutskottets vägnar:

ERIK GREBÄCK

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Göran Karlsson (s), Svante Kristiansson (s), Knut Johansson (s), Åkesson (fp), Ebbe Ohlsson (m), Erik Jansson (s), Skärman (fp)* och Ferdinand Nilsson (cp);

från andra kammaren: herrar Grebäck (cp), Svenning (s), Ekström (s), Tobé (fp)*, Hedín (m)*, fröken Anderson (s), herrar Hugosson (s) och Josefson i Arrie (cp).

---

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Ferdinand Nilsson* (cp).